

feladatokkal. E vizsgálatok során kitűnő antropológus, testnevelő és pszichológus szakemberekkel dolgozott együtt.

KOKAS Klára nehéz és hiánytöltő munkára vállalkozott. Kísérleteinek témája új, a meglévő tesztszerek csak részben vehette alapul, magának kellett kidolgoznia a célnak megfelelő metodikát. Nemcsak a vizsgáló eljárások, a mérési módszerek, hanem a jelölési mód kialakítása is újszerű feladatot jelentett számára.

Az egyes vizsgálatok lebonyolítási és értékelési módja igen változatos: találkozunk a hibapont egy főre eső átlagának kiszámításával, a pontozás százalékos meghatározásával, grafikonos és oszlopdiagrammal történő ábrázolással, az elérhető maximális pontszámhoz viszonyított százalékos jelöléssel és matematikai statisztikai számításokkal is. A szerző vizsgálatait nehéz körülmények között, az adott lehetőségekhez alkalmazkodva, az intézmények vezetőinek érdeklődése és támogatása alapján folytatta. Az önként vállalt kutatómunkába hallatlan energiát fektetett, a nehézségeken lelkesedése segítette át. A felmérések mennyiségi bizonyító erejét és a hosszúlejárátú ellenőrzés lehetőségét számtalan rajta kívül álló ok korlátozta, például a nevelőotthonok változó gyerekanyag a (3 év alatt a létszám 40%-a cserélődött ki) vagy a különböző pedagógusok eltérő egyéni nevelőhatása.

Az összefoglalóban a szerző szerényen megjegyzi, hogy a vizsgált csoportok kis száma nem nyújthat elegendő alapot az eredmények általánosítására. Ez tény, mégis, a mérési adatokat elemezve úgy találjuk, hogy a bemutatott összehasonlítások egy régi tudományág — a zenepszichológia — új szemléletű vizsgálódásainak kezdetét jelentik. A könyv egyaránt hasznos tanulmány övönöknek, tanítóknak, énektanároknak, gondolatébresztő a tudományos kutatók, az oktatás- és nevelésselélmélet szakemberei számára.

FORRAI KATALIN

M. L. KELLMER PRINGLE: DEPRIVATION AND EDUCATION

Megfosztottság és nevelés

London, 1971. Longman Group Limited. 324 o.

A szerkesztő, M. L. KELLMER PRINGLE, a londoni *National Bureau for Cooperation in Child Care* igazgatója ebben a tanulmánykötetben saját kutatásait és mások, korábban már egyéb tudományos közleményekben megjelent cikkeit gyűjtötte össze.

A *megfosztottság* fogalmát három vonatkozásban használja a szerző:

a) ha az a gyermek, aki nevelőintézetben él, hosszabb vagy rövidebb ideig megfosztott a normális családi élettől;

b) ha a gyermeket szülei — főleg az anyja — nem szeretik, visszautasítják, el kell viselnie az érzelmi megfosztottságot;

c) ha a gyermek olyan családban nő fel, amely kulturálisan rendkívül elmaradott, környezeti hatásoktól lesz hátrányos helyzetű.

A könyv két részre tagolható, s e két részen belül több alfejezetben tárgyalja a megfosztottság következtében valamilyen módon elmaradott gyermekekkel végzett vizsgálatokat, eredményeket.

Az első fejezetben a szerkesztő a könyv céljait és rendszerét írja le.

Az első rész (2—7. fejezet) olyan összefüggő tanulmányokból áll, melyek főként *nevelőintézetekben élő gyermekek fejlődésével* kapcsolatosak. Például átfogó vizsgálatokat végeztek 8, 11 és 14 éves, nevelőintézetekben élő gyermekek fejlődésére és teljesítményére vonatkozóan és — ahol lehetséges volt — összehasonlították ezeket a családi környezetben élő gyermekek képességeivel és eredményeivel (2—3. fejezet). Jelentős elmaradottságot tapasztaltak mindhárom korosztályban, fiúknál és lányoknál egyaránt a *nyelvi fejlődés* terén.

A kapcsolatot a nyelvi fejlődés és érzelmi rendezetlenség között két csoporton keresztül intenzíven tanulmányozták. Mindkét csoportban olyan gyerekek voltak, akik korán elszakadtak anyjuktól és életük nagy részét nevelőintézetekben töltötték. Az egyik csoportba tartozó gyerekeknek azonban lehetőségük volt valamely, nem vérrokon felnőttel érzelmi kapcsolat kialakítására. A kísérlet eredménye szerint egy stabil, hosszabb ideig tartó emocionális kontaktus valamely külső, nem családbeli felnőttel csökkenti a gyermek rendezetlenségére való fogékonyságát, érzékenységét (4. fejezet).

E megállapítás alátámasztására egy másik vizsgálatot is elvégeztek. Egy nagy gyermekotthonban megkérdezték azokat a nevelőket, akik egy-egy 10—14 fős csoportért voltak felelősek; hogy különítsék el a stabilabb és könnyen kezelhető gyermekeket a legproblematicusabbaktól. Részletes információkat kértek arra vonatkozóan is, hogy milyen gyakori és rendszeres kapcsó-

lataik vannak a gyermekeknek az otthonon kívüli felnőttekkel. A vártak megfelelően statisztikailag is jelentős a kapcsolat a gyermek érzelmi stabilitása és valamely felnőttel való rendszeres kontaktus között (5. fejezet).

Tekintettel arra, hogy a nevelőotthonokban élő gyerekek igen magas hányada tanulmányi téren is elmaradott, felmerült az a gondolat, hogy a kiegészítő, hiányokat pótló oktatás ezen változtatható. Megvizsgálták az ilyen jellegű oktatás hatékonyságát és értékelték két év munkájának eredményeit (6. fejezet).

A befejező kutatás azzal volt kapcsolatos, hogy milyen hatásai vannak a korai megfosztottságnak az iskoláskor előtti gyermekek beszédfejlődésére. (7. fejezet). Mennyiségileg és minőségileg is jelentős különbséget tapasztaltak a rendezett körülmények között élő és a megfosztott gyermekek beszédfejlődését összehasonlítva.

A könyv második részében olyan tanulmányok olvashatók, amelyek más situációkban vizsgálták a megfosztottság különféle megnyilvánulásait és hatásait.

A 8. fejezet azt fejtegeti, hogy a tanulásban is gátló tényező az érzelmi megfosztottság, hiszen a gyermek csak attól fogad el mindent fenntartás nélkül, akihez erős pozitív érzelmekkel kötődik. Az egészséges versenyszellem is fontos lendítőerő.

Vizsgálták a gyermekek beszédfejlődési folyamatát is és lényeges különbségeket tapasztaltak a jó családi körülmények között élő és intézeti gyerekek között. A különbségeket három szempontból elemezték: 1. egyéni beszéd, amelyet nem címeztek senkihez; 2. a társalgás fejlettségi szintje; 3. fantázia és humor.

Az intézeti gyerekek átlag 6—9 hónappal elmaradtak a normális körülmények között nevelkedő gyerekektől (10. fejezet).

Minden gyermeknek szüksége van arra, hogy bizonyos pszichikai szükségletei (biztonságérzet; szeretet adása és kapása; elismerés és önbecsülés; függetlenség- és felelősségérzés) ki legyenek elégítve. Ezek a szükségletek szorosan összekapcsolódnak és az érzelmi stabilitás mértéke, valamint az intellektuális fejlődés attól függ, hogy ezek a szükségletek kezdettől fogva kielégítettek-e? Azok a gyerekek, akiknél ez nem történt meg, nehezebben nevelhetők (13. fejezet).

A 15. fejezet a család megváltozott funkcióinak és szerkezetének pszichológiai vonatkozásait tárgyalja. A megváltozott társadalmi élet maga után vonja a változást a család struktúrájában és funkcióiban is. De bármennyire is megváltoztak a társadalmi körülmények, a gyermeknevelésben a legfontosabb szerepe ma is a hagyományos családi életnek van s a változások ellenére (tömeges női munkavállalás, válások számának növekedése stb.) is a család alapvető funkciója ugyanaz maradt.

A 16. fejezet leírja, hogy a legfontosabb feladatok egyike a gyermek életét zavaró körülmények hatásának megakadályozása, ezen belül is főleg az érzelmi megfosztottságot kell megszüntetni. Bár az érzelmi stabilitás örökölheto, a gondos nevelésnek, a környezeti hatásoknak döntő szerepük van a személyiség fejlődésében s a nevelőnek mindent el kell követnie annak érdekében, hogy a gyerek fejlődése zavartalan legyen.

Végül a 17. fejezet tartalmazza összefoglalva a legfőbb gyakorlati tapasztalatokat és javaslatokat, melyek felhasználhatók a gondos gyermeknevelésben. Eszerint

a) a nyelvi és később a tanulmányi fejlődésben mutatkozó nehézségek elkerülésének, megelőzésének legmegfelelőbb időszaka az iskoláskor előtti évek ideje,

b) a kisebb létszámú osztályoknak és a kiegészítő, hiányokat pótló oktatásnak is szerepe van az érzelmi és oktatási téren megfosztott gyermek nevelésében,

c) mind az elmaradott, mind a normális körülmények között élő gyermekek esetében jelentős az érzelmi élet hatása a tanulásra,

d) mindegyik típusú nevelőotthonban nagyobb gondot kell fordítani arra, hogy a gyermekek sokat olvassanak, beszélgessenek, fejlődjék kifejezőképességük,

e) minden gyermeknek szüksége van arra, hogy stabil érzelmi kapcsolatot alakíthasson ki valamely felnőttel.

Míg az első részben elméleti kutatásokat, vizsgálati módszereket ismertünk meg, a második rész fejezeteiben az elméleten alapuló, gyakorlatban megvalósult tapasztalati adatokat, értékes útmutatásokat kapunk. E néhány fejezet külön érdekessége a sok részletes esettanulmány, amelyeken keresztül a korábban tanulmányozott elvi megállapításokat, azok felhasználhatóságát és értékét a hétköznapi, gyakorlati életben ismerjük meg.

Bár ebben a tanulmánykötetben speciálisan az angol helyzetről, az angliai gyermeknevelés és oktatás problémáiról esik szó, az itt tárgyalt kutatási módszerek, a vizsgálatok eredményei és felfedezései, pszichológiai és pedagógiai tanulságai nem csupán Angliára, hanem más országra is vonatkozhatnak, s a kutatásokhoz jelentős gyakorlati útmutatást adnak.

ERDŐ MÁRIA